

תלמוד תורה ומעמד הר סיני

הנה מצוות תלמוד תורה היא המצוה העולה על כל המצוות כולן, כמפורש במשנה בפאה (א א) – 'ותלמוד תורה כנגד כולם', ובירושלמי שם אמרו – 'כל המצוות כולם אינן שוין לדבר אחד מן התורה'.

ועלינו לברר וללבן מצוה זו מה ענינה.

ובפשטות היה נראה, כי ענין המצוה הוא ללמוד כדי לידע את מצוות ה' לעשותם, וכן הוא לשון הכתוב 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם', אלא שאם זה לבד ענין המצוה, יקשה עלינו היאך תהיה המצוה שאינה אלא היכי תמצוי לקיום שאר המצוות - יתרה עליהן במעלתה.

עוד קשה, שאם זהו ענין המצוה, אזי לא יובן מהו ענין 'דרוש וקבל שכר' שמצאנו בתלמוד תורה, אף בדבר שאינו נוגע למעשה, כמו שאמרו (סנהדרין עא.) – 'בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר'. ואמרו שם – 'עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה - דרוש וקבל שכר'. ובזבחים (מה.) אמרו, שמה ששונים שחיתת קדשים בזמן הגלות, הוא משום 'דרוש וקבל שכר'. וכל זה אינו מובן, אם ענין תלמוד תורה אינו אלא הכשר לעשיית המצוות.

עוד מבואר במנחות (צט:) שלדעת ר"ש אפ' לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא 'ימוש ספר התורה הזה מפיו', ונראה מזה שמצוות תלמוד תורה הבסיסית ביותר לכל בן ישראל, היא קריאת שמע שחרית וערבית. ותלמוד תורה כזה - ודאי אינו צורה של לימוד ע"מ לעשות, שאדם חוזר על אותם דברי תורה אלפי פעמים, ואינו למד את כל שאר מצוותיה של תורה.

ויש להתבונן במקומות בהם התורה צוותה על תלמוד תורה, ומהם נוכל לעמוד על סוד הדבר. והנה במלך נאמר (דברים יז יח-יט) – 'והיה לשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הפהנים הלויים. והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם'. וכעין זה מצינו בפרשת הקהל, שם נאמר (דברים לא יא-יג) – 'מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הספות. בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיו במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה'.

ומבואר בזה, שתלמוד תורה אין ענינו ידיעת המצוות לבד, אלא הבאת האדם לכלל יראה וקבלת עול מלכות שמים, שצורת קיומה בפועל היא קיום המצוות כולן. והביאור בזה הוא, שכאשר האדם מתעסק במצוותיו של הקב"ה, מתוך יחס שהם הדבר המחייב, וטורח לברר מהו המותר ומהו האסור, הרי הוא נכנס ממילא לעולם בו דבר ה' הוא המנחה את אורחות החיים, ולו לבדו יש להכנע.

בזה מובן ממילא מפני מה הקיום המינימלי של מצוות ת"ת הוא קרית שמע, מפני שקרית שמע היא קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות, והיא יסוד ענין תלמוד תורה, ואיך פירושא הוא.

ושורש הענין מצינו כבר במעמד הר סיני בקבלת התורה, שהנה לכאורה נגלה ה' לעמו ישראל ללמדם תורה ומצוות למען ידעו לעשותם, אולם מפורש בתורה כמה פעמים, שמטרת מעמד הר סיני היתה למען ייראו ישראל את ה' לעולם כמו שנאמר בפרשת השבוע (שמות כ יז) – 'ויאמר משה אל העם אל תיראו פי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו'. ונאמר (דברים ד י) 'הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדו ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדו'. ולכאורה, אם עשה ה' מעמד נורא הוד כזה, למען יראו ישראל את כבודו ואת גדלו, וישמעו קולו מתוך האש - מדוע היה צריך לכרוך זאת עם נתינת התורה? אלא על-כרחך יש לומר, כי צורת הדברים היא, שהתורה ניתנה לישראל באימה וביראה ברתת ובזיע, למען ידעו לעולם כי רצון ה' בכך שישמרו ישראל את התורה הוא רצון נורא, אש אוכלה.

ונמצא, שעיקר מעמד הר סיני לא היה ללמד פרטי תורה כאלו או אחרים, אלא להעמיד את גודל עוצם נוראות התביעה הא-להית מישראל לקיום התורה.

ועל דרך זה הוא כל תלמוד תורה, כמו שאמרו (ברכות כב.) - " 'והודעתם לבניך ולבני בניך', וכתוב בתריה 'יום אשר עמדת לפני ה' א-להיך בחורב' - מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע". ומה"ט אסרו בעלי קריין בת"ת, ואף ריב"ב המתיר - אינו אלא משום דדריש 'הלא כה דברי כאש', וסובר שאש התורה - יש בה כח לכלות כל קלות ראש, ואף בעל קרי יכול ללמוד באימה וביראה, אך מכל מקום צורת תלמוד תורה היא חזרה על מעמד הר סיני, לבוא לעמוד באימה אל מול התביעה הא-להית העצומה לקיום התורה, המתגלה בכל פרט ופרט ובכל דין ודין מדיני התורה.

ובזה יבואר מה שדרשו חכמים (מנחות צט:) - "ואמר ריש לקיש כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו שנאמר {דברים ד-ט} 'השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים'. ואף שזה נאמר על מעמד הר סיני כמו שהאריך הרמב"ן שם, שהאיסור הוא לשכוח את מעמד הר סיני, מכל מקום כל ת"ת הוא המשך של מעמד הר סיני, ומי שלא היה בגופו בהר סיני, העומד בנפשו כנגד מעמד הר סיני הוא תלמוד תורה שלו, על כן דין שכחת התלמוד כדין שכחת מעמד הר סיני.

אמנם דבר זה ברור, שיש להקדים את חלקי התורה הנוגעים להלכה למעשה לחלקי התורה שהם בבחינת 'דרוש וקבל שכר', וכמו שאמרו בסוטה (מד.) - "ר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי אומר - 'הכן בחוץ מלאכתך' - זה מקרא ומשנה וגמרא, 'ועתדה בשדה לך' - אלו מעשים טובים, 'אחר ובנית ביתך' - דרוש וקבל שכר" (הפסוק במשלי כד כז). וזה עצמו חלק מצורת תלמוד תורה מתוך יראה, שהלומד באופן שהוא עומד אל מול התביעה הא-להית ממנו לשמור את התורה ואת המצוות - ראשית לומד הוא את הנתבע ממנו לקיים, ואח"כ עוסק הוא בתורה להעצים בקרבנו את יראת ה' בלמדו את כלל דברי ה', חוקיו ומצוותיו.

ומן ההכרח להדגיש, כי כל זה היא הצורה הראשונית והבסיסית של תלמוד תורה, אמנם יש עוד דרגות בתלמוד תורה, דרגות של ידיעת ה' מתוך התורה ועוד, וכמבואר בנביאים, ואכמ"ל, אולם האמור לעיל הוא הצורה הבסיסית של מצוות תלמוד תורה.